

DUX ET ECCLESIA. WŁADZA KSIĄŻĘCA NA MAZOWSZU WOBEK KOŚCIOŁA ZA PANOWANIA SIEMOWITA III (LATA 1341-1381). O WIARYGODNOŚCI PRZEKAZU JANA Z CZARNKOWA DO BADANIA DZIEJÓW MAZOWSZA

Dux et Ecclesia. Dux et Ecclesia: Ducal Authority in Mazovia and the Church during the Reign of Siemowit III (1341-1381). On the Reliability of Jan of Czarnków's Account for the Study of Mazovian History

JAN JEŻ

<https://orcid.org/0000-0003-0914-8696> * jan.jez@poczta.onet.pl

Abstrakt: Artykuł stawia sobie za zadanie omówienie władzy książęcej na Mazowszu wobec Kościoła katolickiego w czasie panowania Siemowita III (lata 1341-1381). Celem tej pracy jest opisanie zakresu możliwości i prerogatyw księcia wobec przedstawicieli episkopatu, zakonów oraz pomniejszych podmiotów Kościoła w Polsce i na Mazowszu. Podejmie ona również krytykę przekazu Jana z Czarnkowa jako źródła do badania dziejów Mazowsza. Praca została napisana w oparciu o zachowane dokumenty dostępne jako rękopisy i edycje źródłowe, a także o dzieła o charakterze narracyjnym.

Słowa kluczowe: Księstwo Mazowieckie, książęta mazowieccy, Siemowit III, władza książęca, Kościół katolicki w średniowieczu

Abstract: The article examines ducal authority in Mazovia in relation to the Catholic Church during the reign of Siemowit III (1341–1381). It focuses on the scope of the duke's powers and prerogatives vis-à-vis representatives of the episcopate, religious orders, and other, lesser ecclesiastical entities in Poland and Mazovia. It also critically examines the reliability of Jan of Czarnków's account as a source for the study of the history of Mazovia. The study is based on surviving documents available in manuscript form and in source editions, as well as on narrative sources.

Keywords: the Duchy of Mazovia, Mazovian dukes, Siemovit III, ducal authority, the Catholic Church in the Middle Ages

1. Wprowadzenie

W omawianym tu okresie (lata 1341-1381) rządy na ziemiach mazowieckich sprawowali Siemowit II (zmarł w 1345 r.¹), Bolesław III (zmarł w 1351 r.²), dwaj synowie Trojdena I:

¹ J. Grabowski, *Poczet książąt i książyn mazowieckich*, Kraków 2019, s. 72.

² Ibidem, s. 101.

Siemowit III oraz Kazimierz I³ oraz synowie Siemowita III – Janusz I oraz Siemowit IV, którzy pod koniec życia swojego ojca zostali przez niego dopuszczeni do współrządów. Niemniej, co należy podkreślić, spośród tych wszystkich władców to Siemowit III, słusznie nazywany przez Janusza Grabowskiego „najwybitniejszym władcą mazowieckim w XIV stuleciu”⁴, odgrywał najważniejszą i najaktywniejszą rolę i dlatego też lata jego rządów zostały przyjęte jako cezura czasowa w poniższym artykule. Przy omawianiu władzy i prerogatyw książęcych wobec Kościoła należy dokonać rozróżnienia na hierarchów kościelnych – arcybiskupa gnieźnieńskiego, biskupów poznańskiego oraz płockiego – pomniejsze podmioty polityczne – parafie i ośrodki klasztorne, a także Zakon Krzyżacki⁵.

2. Książęta mazowieccy wobec hierarchów kościelnych i duchowieństwa diecezjalnego

Książęta mazowieccy zawierali z przedstawicielami episkopatu polskiego układy regulujące różne kwestie (podobnie jak w przypadku książąt litewskich czy przedstawicieli dynastii piastowskiej). W dniu 17 maja 1359 r. Siemowit III oraz arcybiskup gnieźnieński Jarosław zawarli ugodę dotyczącą jurysdykcji karnej⁶. Uregulowano wówczas zagadnienia takie jak zabójstwo popełnione przez poddanego książęcego na poddanym arcybiskupa⁷ i odwrotnie – przez poddanego arcybiskupa na poddanym księcia⁸. Ugoda dotyczyła też przestępstw takich jak podpalenie, kradzież, fałszowanie monety, napaść na panny⁹ lub świętokradztwo¹⁰. Porozumienia zawierane pomiędzy władcami Mazowsza a przedstawicielami episkopatu mogły mieć także charakter ekonomiczny. W marcu 1347 r. Trojdenowicze przekazali biskupowi płockiemu Klemensowi wsie: Wyszaków, Budziszowice, Kamion oraz Targowe, natomiast

³ Pierwszy dokument samodzielnie wystawiony przez Siemowita III pochodzi z 31 stycznia 1342 r. *Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza. Część II. Dokumenty z lat 1248-1355*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, K. Pacuski i H. Wajs, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1989 (dalej: NKDMaz, cz. 2), nr 249; A. Supruniuk, *Mazowsze Siemowitów (1341-1442). Dzieje polityczne i struktura władzy*, Warszawa 2010, s. 19. Ziemia drohicka została w 1340 r. przyłączona do księstwa czerskiego przez Trojdena I.J. Grabowski, *Poczet książąt i książyn mazowieckich*, s. 118.

⁴ Ibidem, s. 122.

⁵ Zakres władzy książęcej wobec Zakonu zostanie jedynie nakreślony, ponieważ relacje Piastów mazowieckich z władzami zakonnymi wymagają obszernych i odrębnych badań.

⁶ Dokument książęcy: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Akta Kapituły Metropolitalnej. *Liber privilegiorum* (dalej: Arch. Kap. Metrop. w Gnieźnie. Lib. priv.) XV sec. k. 1v; *Iura Masoviae Terrestria. Pomniki Dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, t. 1: 1228-1471, wyd. J. Sawicki, Warszawa 1972 (dalej: IMT, t. 1), nr 19; *Codex diplomaticus Maioris Poloniae documenta, et iam typis descripta, et adhuc inedita complectens, annum 1400 attingentia. Tomus III, comprehendit numeros 1293-2053, annos 1350-1399*, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879 (dalej: KDW, t. 3), nr 1402; Dokument arcybiskupa: Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, rkp. nr 194 (II, 68), k. 23v-24; IMT, t. 1, nr 20; KDW, t. 3, nr 1403; *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego, obejmujący bulle papieżów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj, jako i osób prywatnych*, wyd. J.T. Lubomirski, Warszawa 1863 (dalej: KDMaz), nr 82.

⁷ „Si homo dicti archiepiscopis domini fuerit occisus per hominem nostrum, nos caput recipiemus”; Arch. Kap. Metrop. w Gnieźnie. Lib. priv. XV sec. k. 1v; IMT, t. 1, nr 19; KDW, t. 3, nr 1402.

⁸ „si homo noster [tj. książęcy] occidatur per hominem ipsius domini archiepiscopus caput habebit in suo homine [sic!]; ibidem.

⁹ „virginem”.

¹⁰ „homicidium, incendium, furtum evidens commiserit, falsam monetam cuderit vel cum ea inventus fuerit, vel virginem oppresserit, vel sacrilegium fecerit”; ibidem.

biskup odstąpił książętom Wyszków na okres ośmiu lat¹¹. W dniu 25 lipca 1368 r. książę Siemowit III i biskup poznański Jan zawarli umowę w sprawie dziesięcin z książęcych wsi¹². Należy zwrócić uwagę na to, że w wymienionych powyżej układach książęta mazowieccy występowali jako niezależny podmiot polityczny i strona porozumienia, bez powoływania się na pośredników. Dla porównania w 1353 r. Marcin i Jan, dziedzice Smankowa¹³, toczyli spór graniczny z biskupstwem poznańskim – spór został rozstrzygnięty przez arbitra, na którego wybrano księcia Siemowita III¹⁴. Zarazem ta sytuacja świadczyła o tym, że władcy mazowieccy mogli występować w charakterze arbitrów w sporach toczonych pomiędzy przedstawicielami polskiego episkopatu a innymi podmiotami. Warto przypomnieć inną sytuację z przełomu 1373 i 1374 r., kiedy książę nie występował jako arbiter w sporze, ale raczej w charakterze poręczyciela. Siemowit poręczał wówczas za swojego poddanego – Piotrasza, chorążego płockiego – że ten w sporze z arcybiskupem Jarosławem zachowa pokój do dnia świętego Jana tego „nadchodzącego” roku¹⁵. Zdarzało się, że Piastowie mazowieccy, tocząc spory z hierarchami kościelnymi, odwoływali się do arbitrażu niezależnych sędziów (przykład tego stanowi spór pomiędzy Siemowitem III i biskupem poznańskim Janem rozstrzygnięty przez króla Kazimierza III w dniu 18 stycznia 1358 r.¹⁶ oraz konflikt tegoż księcia z arcybiskupem gnieźnieńskim Jarosławem – wyrok króla polskiego zapadł 25 czerwca tego samego roku¹⁷). Niemniej, co należy podkreślić, książęta mogli rozstrzygać spory na drodze prawnej, nie odwołując się do zewnętrznego arbitrażu, czego przykłady przedstawiono powyżej.

Władcy Mazowsza posiadali możliwością nadawania immunitetów o charakterze ekonomicznym dobrom arcybiskupim oraz biskupim leżącym na obszarze władztwa mazowieckiego. Jako przykład można przytoczyć odnowienie immunitetu dóbr biskupstwa poznańskiego przez Kazimierza I w dniu 4 czerwca 1350 r.¹⁸ oraz – ponownie dotyczyło do dóbr biskupa poznańskiego – dokument wydany przez Siemowita III 11 czerwca 1350 r.¹⁹ W dniu 17 maja 1359 r. Siemowit III potwierdził arcybiskupowi gnieźnieńskiemu Jarosławowi posiadanie wymienionych w dokumencie posiadłości wraz z immunitetem²⁰. O nadaniach książęcych pisał także żyjący współcześnie do Siemowita Jan z Czarnkowa, który jednak wypowiadał się z niechęcią o władcy²¹.

¹¹ KDMaz, nr 69; NKDMaz, cz. 2, 280. Układu pomiędzy biskupem a książętami dotyczył także inny dokument wystawiony cztery dni później: NKDMaz, cz. 2, nr 281.

¹² IMT, t. 1, nr 21; KDW, t. 3, nr 1601; *Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza. Część III. Dokumenty z lat 1356-1381*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000 (dalej jako: NKDMaz, cz. 3), nr 101.

¹³ „Martinus [et] Johannes heredes de Smancowo”; KDW, t. 3, nr 1320; NKDMaz, cz. 2, nr 325.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ „ad diem beati Johannis Baptiste proxime venturum”; KDW, t. 3, nr 1696; NKDMaz, cz. 3, nr 142.

¹⁶ KDW, t. 3, nr 1369; NKDMaz, cz. 3, nr 18; Ioannis Długossi, *Annales seu Croniace incliti Regni Poloniae. Liber Nonus*, oprac. D. Turkowska, Warszawa 1978, s. 293; Jan Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga dziewiąta. 1300-1370*, tłum. J. Mrukówna, oprac. D. Turkowska, M. Kowalczyk, Warszawa 2009, s. 369.

¹⁷ KDW, t. 3, nr 1382; NKDMaz, cz. 3, nr 22.

¹⁸ KDW, t. 3, nr 1300; NKDMaz, cz. 2, nr 303.

¹⁹ KDW, t. 3, nr 1301; NKDMaz, cz. 2, nr 304.

²⁰ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Metryka Koronna (dalej: MK) 24 k. 248-248 v; KDW, t. 3, nr 1404; NKDMaz, cz. 3, nr 31.

²¹ „Iste dux in aetate juvenili magnis privilegiis et libertatibus Gneznensem, Poznaniensem et Plocensem ecclesias decoravit, quas tamen libertates usque ad mortem suam infringere saltim per indirectum toto nisu conabatur, magnam tyrannidem contra ecclesias quantum potuit exercendo, et ob hoc aliquando ecclesiastica interdicta per episco-

Książęta mogli oddziaływać na drodze ekonomicznej również wobec pomniejszych jednostek kościelnych – parafii – czego przykład stanowiło odstąpienie przez Siemowita III wsi Rzeczkowo kościołowi parafialnemu w Rawie w zamian za wieś Konopnicę²², a także zwrócenie plebanowi brochowskiemu Miećławowi ról położonych w tejże wsi przy olszynie zwanej Łęg²³. Ciekawy przykład oddziaływania wobec parafii może także stanowić udzielone przez Siemowita III potwierdzenie kościołowi parafialnemu w Gostyninie prawa do pobierania co trzeciego denara i co trzeciego śledzia²⁴ z miejscowego cła, a także prawo do dziesięciny z ryb łowionych w jeziorach leżących obok starego grodu w Gostyninie²⁵. Co ciekawe, Piastowie mazowieccy dysponowali także możliwością ustanawiania granic pomiędzy wsiami bezpośrednio sobie podległymi a wsiami parafialnymi²⁶. Władcy Mazowsza mogli dokonywać zamiany terytoriów z hierarchami kościelnymi, czego wyrazem było odstąpienie przez Siemowita III wsi Kukały (powiat czerski) biskupowi poznańskiemu Janowi w zamian za wieś Biskupice oraz siedlisko Kościelisko (tamże); w ten sposób książę spłacał też zaległe sumy z dziesięcin²⁷.

Władający Mazowszem Piastowie mogli oddziaływać na hierarchów Kościoła w Polsce poprzez potwierdzanie przywilejów nadanych przez swoich poprzedników – uczynił tak Siemowit III w dniu 25 stycznia 1374 r., kiedy transumował przywilej księcia Bolesława II z 1304 r., a także zwrócił biskupowi płockiemu Stanisławowi dobra Brochów, które przed laty zostały skonfiskowane przez Waclawa płockiego²⁸. W marcu 1378 r. książę Siemowit potwierdził nadania, wolności i immunitety dla katedry płockiej nadane „a predecessore nostris, videlicet Conrado, Boleslao et Wenceslao”²⁹.

Książęta mieli wpływ na obsadę stanowisk kościelnych, czego doskonały przykład stanowiło wyniesienie Henryka Siemowitowicza najpierw do godności prepozyta łęczyckiego, a później – biskupa płockiego. Początkowo miał on otrzymać prepozyturę płocką, lecz ta dostała się nieznanemu bliżej Miećławowi³⁰. Również nadanie Henrykowi prepozytury łęczyckiej (stanowiącej rekompensatę za utratę płockiej) z początku okazało się niemożliwe, bo

pos in suis dominis ponebantur”. Joannis de Czarnkow, *Chronicon Polonorum*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872, s. 694; „Książę Siemowit w młodości swojej obdarzył wielu przywilejami i swobodami kościoły gnieźnieński, poznański i płocki, później jednakże, aż do samej śmierci, starał się przy każdej sposobności, chociażby ubocznie, nadania te zniweczyć, uciskając kościoły o ile mógł, za co niejednokrotnie biskupi nakładali na jego posiadłości interdykty kościelne”. Jan z Czarnkowa, *Kronika*, tłum. J. Żerbiło, oprac. M.D. Kowalski, Kraków 2012, s. 84.

²² NKDMaz, cz. 3, nr 39.

²³ Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, rkp. nr 194 (II, 68), k. 45v; NKDMaz, cz. 3, nr 1.

²⁴ „tercio denaro et tercio alles”; AGAD, MK, 91, k. 477-478v (wg transumptu z 16 XII 1358); NKDMaz, cz. 2, nr 252.

²⁵ Ibidem.

²⁶ NKDMaz, cz. 3, nr 251.

²⁷ Dokument został wystawiony w dniu 25 lipca 1368 r. KDW, t. 3, nr 1602; NKDMaz, cz. 3, nr 102.

²⁸ AGAD, MK 23, s. 866-867; NKDMaz, cz. 2, nr 141.

²⁹ „largitas, concessas, donatas et perpetuo datas et inscriptas immunitates et libertates, prout in privilegiis” AGAD, MK 78, k. 268-269v; Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza VIII, nr 144, s. 521-523; NKDMaz, cz. 3, nr 202. Innym przykładem takiej działalności może być potwierdzenie przywilejów dla katedry płockiej uczynione przez Janusza Starszego w dniu 20 XII 1380. NKDMaz, cz. 2, nr 256.

³⁰ NKDMaz, cz. 3, nr 205; J. Grabowski, *Poczet książąt i książyn mazowieckich*, s. 129-130; L. Zygnier, *Piastowie mazowieccy na stolicach biskupich*, w: *Dziedzictwo książąt mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum i Archiwum Główne Akt Dawnych*, 27-28 października 2016 r., red. J. Grabowski, R. Mroczek, P. Mrozowski, Warszawa 2017, s. 142.

arcybiskup gnieźnieński Janusz Suchywilk planował dać ją wspieranemu przez siebie Pelce z Garbowa. Nie godząc się na to, książę Siemowit zorganizował zbrojny najazd i zajął dobra prepozytury łączyckiej, a także spustoszył należące do arcybiskupa posiadłości łowickie, przez co Janusz Suchywilk cofnął swoje poprzednie nadanie dla Pelki. Henryk objął zarząd nad dobrami prepozytury łączyckiej między 7 stycznia a 11 sierpnia 1384 r.³¹ Sześć lat później najmłodszy Siemowitowicz został biskupem płockim – papieska bulla potwierdzająca wybór kapituły płockiej została wydana 18 marca 1390 r.³² Odnośnie do wspomnianego wyżej militarnego nacisku zbrojnych Siemowita III na dobra arcybiskupie wypada jednak przypomnieć, że książę nie mógł nadużywać tej formy oddziaływania. W dniu 23 kwietnia 1374 r. mazowiecki władca wraz ze swoimi synami (Januszem i Siemowitem) nadał arcybiskupowi gnieźnieńskiemu wsie Świerzys, Niedźwiadę oraz Wejmo jako wynagrodzenie za szkody wyrządzone przez poddanych książęcych³³.

Ze swojej strony hierarchowie Kościoła mogli oddziaływać na książąt mazowieckich, odwołując się do rzeczywistości religijno-duchowej. Świadczyła o tym bulla wydana przez papieża Innocentego VI w dniu 21 lipca 1356 r., w której wyrażał zgodę na to, aby wybrany spowiednik udzielił księciu Siemowitowi III oraz jego żonie odpustu zupełnego przed śmiercią³⁴. Później powtórzył ten przywilej 18 grudnia 1357 r.³⁵ Książę otrzymał potwierdzenie tej zgody od papieża Urbana V (dokument wystawiono 5 stycznia 1368 r.³⁶). Wkrótce ten sam papież przyznał księciu inny przywilej, mianowicie Siemowit III mógł – przebywając na ziemiach objętych interdyktem – uczestniczyć w nabożeństwach odprawianych w obecności jego i jego dworzan³⁷. Także następca Urbana V, Grzegorz XI, zezwolił na to, by wybrany spowiednik udzielił Siemowitowi odpustu zupełnego w godzinę śmierci³⁸.

3. Władcy Mazowsza wobec duchowieństwa zakonnego

Omawiając zagadnienie władzy książąt wobec duchowieństwa zakonnego, wypada przypomnieć możliwość ufundowania (oraz odnawiania) nowych ośrodków klasztornych. W latach pięćdziesiątych XIV w. Siemowit III wraz ze swoją pierwszą żoną Eufemią sprowadził na ziemię mazowieckie augustianów-eremitów, osadzając ich w specjalnie wzniesionych klasztorach w Ciechanowie (budowę ukończono w 1358 r.), Rawie i Warszawie (wzniesione

³¹ A. Salina, *Polityka książąt mazowieckich wobec władz Kościoła od początku XIV wieku do 1526 roku*, Poznań 2011, s. 234; L. Zygmunt, op. cit., s. 142-143.

³² *Bullarium Poloniae*, t. 3: 1378-1417, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym-Lublin 1988, nr 149; *Monumenta Poloniae Vaticana, Tomus VIII, Series: Acta pontificum romanorum, Continet Acta Bonifacii Papae IX.*, fasciculus 1 (1389-1391), wyd. E. Długopolski, Kraków 1939-1946, nr 103.

³³ NKDMaz, cz. 3, nr 144. Warto tu również przypomnieć inną sytuację, mającą miejsce już po śmierci Siemowita III, w 1382 r., kiedy Siemowit IV próbował na drodze zbrojnej wymusić na kapitule gnieźnieńskiej wybór Dobrogosta z Nowego Dworu (dawnego kanclerza Siemowita III) na arcybiskupa. Zakończyło się to niepowodzeniem, a godność arcybiskupia została powierzona Bodzęcie (notabene w późniejszym czasie także – czasowo – sprzyjał tego Siemowitowi IV). A. Supruniuk, op. cit., s. 66-67.

³⁴ *Bullarium Poloniae*, t. 2: 1342-1378, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym 1985, (dalej: *Bullarium Poloniae*, t. 2), nr 779; NKDMaz, cz. 3, nr 3.

³⁵ *Bullarium Poloniae*, t. 2, nr 849; NKDMaz, cz. 3, nr 16.

³⁶ Tym razem papieska zgoda została obwarowana warunkiem, by książę nosił szaty niekrótsze niż do kolan. *Bullarium Poloniae*, t. 2, nr 1577; NKDMaz, cz. 3, nr 94.

³⁷ NKDMaz, cz. 3, nr 95.

³⁸ *Bullarium Poloniae*, t. 2, nr 1940; NKDMaz, cz. 3, nr 126.

w 1356 r.)³⁹. W świetle wspomnianej już wyżej bulli papieskiej z 6 lipca 1356 r., przeprowadzając tę fundację, książę miał kierować się pobudkami religijnymi i pragnieniem osiągnięcia zbawienia⁴⁰. Taka formuła, choć oczywiście stylistyczna i niemogąca stanowić przesądzającego dowodu na poparcie tezy o osobistej pobożności księcia, jest jednak sprzeczna z niepochlebną opinią współczesnego Siemowitowi Jana z Czarnkowa, który w swojej kronice określał relacje księcia z hierarchami kościelnymi jako bardzo złe⁴¹. O tym, że fundacja przeprowadzana w tym czasie przez mazowieckiego monarchę była pozytywnie postrzegana przez papieża Innocentego VI, może świadczyć również bulla wydana przez niego 21 lipca 1356 r., w której zezwalał, aby wybrany spowiednik udzielił Siemowitowi III oraz jego żonie odpustu zupełnego przed śmiercią⁴².

Książęta mogli oddziaływać na klasztory nie tylko fundując je, ale także uposażając bądź doposażając je w dobra ziemskie. Jako przykład można przytoczyć nadanie Siemowita III dla klasztoru dominikanów w Warce w wysokości 6 grzywien rocznie; miały one pochodzić z książęcego czynszu z tego miasta oraz z co trzeciego denara z miejscowego cła⁴³. Inny przykład książęcego oddziaływania wobec klasztorów na drodze ekonomicznej można znaleźć w dokumencie wystawionym przez kancelarię Siemowita III w dniu 19 maja 1350 r.⁴⁴ Książę odstąpił w nim klasztorowi w Sulejowie wieś Głównyczyno w zamian za wieś Wysoczyno, równocześnie zmniejszając podatek z miasta Mogielnicy (należało ono do uposażenia konwentu sulejowskiego) o dwie grzywny rocznie⁴⁵.

Kolejną prerogatywą książęcą była możliwość wyrażenia zgody (a więc i odmowa) na lokację wsi klasztornej⁴⁶, bądź przeniesienie wsi podległej konwentowi na prawo chełmińskie lub niemieckie⁴⁷. Piastowie mazowieccy mogli nadawać zakonnikom również immunitety sądowe, co uczynili Trojdenowicze 16 sierpnia 1347 r. wobec wsi Naruszewo (należała do norbertańskiego konwentu św. Magdaleny pod Płockiem)⁴⁸. Inną prerogatywą książęcą wobec duchowieństwa zakonnego było orzekanie w sprawach jurysdykcji dotyczącej ludności poddanej względem zakonników. Przykład tego stanowiła sytuacja z 21 marca 1353 r.,

³⁹ Odnoszą się do tego m.in. dokumentu wystawionego przez Innocentego VI w dniu 6 lipca 1356 r. (*Bullarium Poloniae*, t. 2, nr 776; NKDMaz, t. 3, nr 2), oraz udzielenie w dniu 8 października 1372 r. przez Grzegorza XI odpustu odwiedzającym kościół Augustianów w Warszawie (NKDMaz, t. 3, nr 129), Ciechanowie (NKDMaz, t. 3, nr 130) oraz Rawie (NKDMaz, t. 3, nr 131); R.M. Kunkel, *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa 2006, s. 51, 203-204, 310-311, 345-346; J. Pietrzykowski, *Zakony męskie na Mazowszu w średniowieczu*, w: *Mazowsze w retrospektywie badawczej. Dynastia, instytucje, społeczeństwo*, red. W. Graczyk, J.M. Marszałska, B. Dźwigala, Kraków 2016, s. 26; K. Szuba, *Siemowit III i sprowadzenie zakonu augustianów-eremitów na Mazowsze*, w: *Dzielnictwo książąt mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze*, s. 273-281; T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)*, w: *Dzieje Mazowsza*, t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006, s. 462.

⁴⁰ „ipse de propria salute cogitans ac cupiens terrena in celstia et transitoria in eterna felici commercio commutare proponit et intendit de bonis sibi a Deo collatis ad laudem Dei suique cultus et sacre religionis augmentum, pro sue et dilecte in Christo filie nobilis mulieris Eufemie uxoris sue animarum salute”; ibidem.

⁴¹ Joannes de Czarnkow, *Chronicon Polonorum*, s. 694; Jan z Czarnkowa, *Kronika*, s. 84.

⁴² *Bullarium Poloniae*, t. 2, nr 779; NKDMaz, t. 3, nr 3.

⁴³ AGAD, MK 18, k. 193-194; NKDMaz, cz. 2, nr 317.

⁴⁴ NKDMaz, cz. 2, nr 302.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Zgoda Siemowita III na to, by klasztor św. Magdaleny w Płocku przeprowadził lokację wsi Naruszewo na prawie chełmińskim. Dokument wystawiony 19 marca 1358 r. w Warszawie. NKDMaz, cz. 3, nr 19.

⁴⁷ Przykładowo dokument z 5 VIII 1367: NKDMaz, cz. 3, nr 90; dokument z 23 X 1371: AGAD, dok. perg. nr 973; NKDMaz, cz. 3, nr 114; czy dokument z 2 II 1381: NKDMaz, cz. 3, nr 264.

⁴⁸ NKDMaz, cz. 2, nr 284.

kiedy książę Kazimierz stwierdził, że świątnicy⁴⁹, młynarze⁵⁰, szewcy⁵¹, a także inni słudzy opactwa czerwińskiego podlegają jedynie jurysdykcji tamtejszego opata i to wobec niego są zobowiązani do świadczeń⁵².

4. Władza książęca na Mazowszu a Państwo Zakonne

Relacje książąt mazowieckich z władzami Zakonu Krzyżackiego wymagają o wiele obszerniejszych, odrębnych badań. Poniżej zostaną jedynie nakreślone ogólne cechy władzy książęcej wobec Zakonu. Te możliwości oddziaływania dotyczyły głównie kwestii terytorialnych oraz ekonomicznych – podobnie jak miało to miejsce w przypadku przedstawicieli polskiego episkopatu oraz pomniejszych jednostek kościelnych (parafii oraz klasztorów) – należy jednak wskazać na dwie znaczące różnice. Po pierwsze, terytoria należące do Państwa Zakonnego, będącego niezależnym podmiotem politycznym, nie mogły podlegać jurysdykcji książęcej (w przeciwieństwie do wybranych sytuacji omówionych powyżej). Istniała zupełna rozdzielność terytorialna ziem należących do Piastów mazowieckich oraz ziem zakonnych. Świadczyły o tym dobitnie układy graniczne zawarte przez władze zakonne 8 listopada 1343 r. z Siemowitem II⁵³ oraz z Bolesławem III⁵⁴. Nieco wcześniej książęta mazowieccy – Siemowit II, Siemowit III oraz Bolesław III – oficjalnie zrzekli się prawa do ziem: pomorskiej, chełmińskiej i Michałowskiej⁵⁵. Drugą znaczącą różnicą było to, że władze Zakonu Krzyżackiego nie mogły oddziaływać na władców Mazowsza, odwołując się do rzeczywistości religijno-duchowej (stosując karę ekskomuniki czy udzielając specjalnych przywilejów), choć – w przeciwieństwie do polskich biskupów – dysponowali licznym i sprawnym wojskiem, mogącym stanowić skuteczny środek nacisku.

5. Podsumowanie powyższych rozważań

Wobec hierarchów Kościoła, duchowieństwa zakonnego oraz władz Zakonu Krzyżackiego Piastowie mogli oddziaływać na drodze ekonomicznej – poprzez układy graniczne, zamiany lub nadania terytoriów, przenoszenie wsi na prawo niemieckie, potwierdzając przywileje swoich poprzedników czy nadając immunitety. Hierarchowie Kościoła mogli odwoływać się do rzeczywistości religijno-duchowej, nakładając karę ekskomuniki czy interdyktu, a także przyznawać książętom Mazowsza specjalne przywileje. Władze Zakonu Krzyżackiego nie dysponowały taką możliwością, natomiast ich ziemie w ogóle nie podlegały jurysdykcji książęcej.

⁴⁹ „sanctuarii”.

⁵⁰ „pistores”.

⁵¹ „sutores”.

⁵² AGAD, dok. perg. nr 6491; NKDMaz, cz. 2, nr 281.

⁵³ *Codex Diplomaticus Regni Poloniae Et Magni Ducatus Litvaniae*, t. 4, wyd. M. Dogiel, Wilno 1764, s. 107; *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1887, nr 26; NKDMaz, cz. 2, nr 259.

⁵⁴ NKDMaz, cz. 2, nr 260.

⁵⁵ NKDMaz, cz. 2, nr 255.

6. Krytyka wiarygodności przekazu Jana z Czarnkowa do badania dziejów książęcego Mazowsza

Na zakończenie powyższych rozważań wypada jeszcze poddać krytyce przekaz Jana z Czarnkowa odnośnie do dziejów Mazowsza w XIV w. Według tego kronikarza książę Siemowit III miał, podejrzewając swoją drugą żonę Annę o niewierność, skazać ją na śmierć, a dopiero po latach poznać swój błąd⁵⁶. Książę mazowiecki już od lat pięćdziesiątych pozostawał lennikiem króla Kazimierza Wielkiego, skąd można wnosić, że także i zawarty przez mazowieckiego monarchę ślub z Anną ziębicą (poślubioną zapewne przed 18 grudnia 1357 r.⁵⁷) był wcześniej konsultowany z polskim królem⁵⁸, który najprawdopodobniej żył jeszcze w momencie śmierci Anny Siemowitowej⁵⁹. Uważam, że król Kazimierz zareagowałby na tak drastyczne, a niewątpliwie szokujące postępowanie swojego lennika – tymczasem w zachowanych źródłach nie widać śladu interwencji królewskiej, choć w kwietniu 1369 r. doszło do zjazdów w Płocku i Łowiczu, w czasie których między innymi córka Siemowita III poślubiła Każka słupskiego, co stanowiło efekt polityki Kazimierza Wielkiego dążącego do silniejszego zespolenia Mazowsza z Królestwem⁶⁰. Wbrew opinii wyrażonej przez Jana z Czarnkowa⁶¹ relacje pomiędzy księciem mazowieckim a hierarchami kościelnymi układały się poprawnie – przynajmniej do lat siedemdziesiątych⁶², a trudno przyjąć, by ci ostatni pozostawali obojętni wobec tak rażącej sytuacji, jak zamordowanie przez Siemowita jego żony. Także w późniejszym czasie, już po pogorszeniu się wzajemnych relacji, hierarchowie nie wracali do sprawy zamordowania przez księcia jego małżonki, choć można przyjąć, że powołując się na taki argument, wzmocniliby oni swoją pozycję w sporze z księciem Siemowitem⁶³. Jak słusznie zwrócił na to uwagę Marek Cetwiński, wiedzę Jana z Czarnkowa na temat stosunków rodzinnych Siemowita III można określić jako znaczną, lecz na pewno nie jako bardzo dobrą⁶⁴, co również obniża wiarygodność przekazu kronikarza o śmierci drugiej żony tego księcia. Podsumowując powyższe rozważania, wypada przyjąć, że opowieść Jana z Czarnkowa o zamordowaniu Anny ziębiciej należy uznać za nieprawdopodobną.

⁵⁶ Joannis de Czarnkow, *Chronicon Polonorum*, s. 693; Jan z Czarnkowa, *Kronika*, s. 83-84.

⁵⁷ Joannis de Czarnkow, *Chronicon Polonorum*, s. 693; Jan z Czarnkowa, *Kronika*, s. 83; NKDMaz, t. 3, nr 16; A. Supruniuk, op. cit., s. 27; J. Grabowski, *Poczet książąt i książyn mazowieckich*, s. 121.

⁵⁸ „Dobrowolna rezygnacja z prerogatyw samodzielnej polityki zagranicznej oznaczała również podporządkowanie mazowieckich planów małżeńskich królewskiej polityce dynastycznej”. A. Supruniuk, op. cit., s. 28.

⁵⁹ Przyjmuję za Kazimierzem Jasińskim oraz Januszem Grabowskim, że narodziny Henryka i następująca niedługo po nich śmierć Anny miały miejsce w latach 1368-1370. J. Grabowski, *Poczet książąt i książyn mazowieckich*, s. 127; K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, wyd. M. Górny, Poznań-Wrocław 1998, s. 93-95.

⁶⁰ K. Jasiński, *Zjazd na Mazowszu w kwietniu 1369 r. i jego geneza. Ze studiów nad itinerarium Kazimierza Wielkiego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia”, 9/1973, s. 59-69.

⁶¹ Joannes de Czarnkow, *Chronicon Polonorum*, s. 694; Jan z Czarnkowa, *Kronika*, s. 84.

⁶² Dla przykładu można tu wspomnieć wystawione przez Innocentego VI, Urbana V i Grzegorza XI dokumenty, w których zezwalają oni Siemowitowi III na to, by wybrany spowiednik udzielił mu w godzinie śmierci odpustu zupełnego. NKDMaz, t. 3, nr 3, 94, 126. Wart przypomnienia jest tu również dokument Urbana V, w którym papież zezwala księciu Siemowitowi, aby ten, przebywając w miejscach obłożonych interdyktem, mógł uczestniczyć w nabożeństwach odprawianych w jego obecności. Przywilej ten dotyczył także książęcych dworzan. NKDMaz, t. 3, nr 95.

⁶³ NKDMaz, t. 3, nr 202, 205, 221.

⁶⁴ M. Cetwiński, *Czy tylko genealogia? Związki Piastów mazowieckich z Piastami śląskimi*, w: *Dziedzictwo książąt mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze*, Warszawa 2017, s. 118-119.

Ten sam autor utrzymywał, że Siemowit III zachowywał bardzo dobre relacje z władcami litewskimi, dzięki czemu ci nie przeprowadzali łupieżczych najazdów na jego ziemię⁶⁵. Niewykluczone, że Jan z Czarnkowa miał tu na myśli umowę graniczną zawartą w 1358 r. pomiędzy tym władcą a wielkimi książętami litewskimi i regulującą granice pomiędzy ziemią grodzieńską (po stronie litewskiej) oraz ziemią wiską i powiatem goniądzkim (po stronie mazowieckiej)⁶⁶. Wypada tu jednak przypomnieć, że w latach pięćdziesiątych Trojdenowicze czynnie uczestniczyli w wyprawach wojennych swojego suwerena, króla Kazimierza III, skierowanych przeciwko Litwie⁶⁷. O uczestnictwie hufców mazowieckich po stronie polskiej świadczy rozejm zawarty zapewne w 1352 r. pomiędzy książętami litewskimi – Jawnutą, Kiejstutem, Lubartem, Jerzym Narymutowiczem i Jerzym Koriatowiczem – a królem Kazimierzem oraz książętami mazowieckimi Siemowitem III i Kazimierzem I⁶⁸.

Jan z Czarnkowa zapisał też niepochlebną opinię o Siemowicie III, który miał być okrutnym władcą, uciskającym swoich poddanych i nakładającym na nich bardzo wysokie podatki⁶⁹. Równocześnie kronikarz nawet nie wspomniał o niezmiernie ważnym wydarzeniu, jakim była pierwsza w dziejach Mazowsza kodyfikacja prawa sądowego dokonana przez Siemowita III w 1377 r. w Sochaczewie⁷⁰.

Autorstwo: Nie dotyczy.

Finansowanie badań: Niniejsza publikacja nie otrzymała żadnego zewnętrznego wsparcia finansowego.

Oświadczenie właściwej komisji etycznej: Nie dotyczy.

Oświadczenie o dostępności danych: Na stronie internetowej AGAD znajdują się zdigitalizowane zbiory wykorzystane w tej pracy: Metryka Koronna t. 1 – <http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/MK/0001/index.html> – t. 18: <http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/MK/0018/index.html>, oraz t. 23, 24, 78, 91: <https://agad.gov.pl/metrykalia.html>. Wykorzystane dokumenty pergaminowe o numerach 973 oraz 6491 z tego archiwum można znaleźć odpowiednio na stronach: <http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/t1album/973/index.html> oraz <http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/t1album/6491/index.html>. Zestawienie dokumentów pergaminowych jest dostępne pod adresem https://agad.gov.pl/inwentarze/perg_skan_II_23.xml. Oprócz tego dokumenty pochodzące z Biblioteki Czartoryskich w Krakowie oraz Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, które

⁶⁵ „Pacem tamen cum Litwanis maximam tenuit, ita, quod tempore regiminis sui Litvani nulla damna infra ejusdem terminos visi sunt inferre”. Joannes de Czarnkow, *Chronicon Polonorum*, s. 694; „Z Litwinami stale ugodę zachowywał, tak iż za jego rządów, zdaje się, żadnych szkód w granicach ziem jego nie czynili”. Jan z Czarnkowa, *Kronika*, s. 85.

⁶⁶ IMT, t. 1, nr 16; KDMaz, nr 80; Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś uznali ten dokument za fałszyfikat. NKDMaz, cz. 3, nr 24.

⁶⁷ J. Grabowski, *Kancelarie i dokumenty książąt mazowieckich w latach 1341-1381. Ośrodki zarządzania i kultury*, Warszawa 1999, s. 33, 36.

⁶⁸ NKDMaz, cz. 2, nr 318.

⁶⁹ „Sed in suos terrigenas errat maxime saeviens, maximas collectas, inauditas et fere importabiles tam a nobilibus, quam popularibus frequenter exigendo”. Joannes de Czarnkow, *Chronicon Polonorum*, s. 694; „Ale względem swoich poddanych był wielce okrutny i często tak od szlachty jak i od ludu wymagał niesłychanie wysokich, prawie niemożliwych podatków”. Jan z Czarnkowa, *Kronika*, s. 85.

⁷⁰ Na temat tej kodyfikacji zob. AGAD, MK 1, k. 1-4; *Corpus iuris polonici medii aevi: program wydania zbioru ustaw polskich średniowiecznych oraz regesta tychże ustaw*, wyd. O. Balzer, Lwów 1891, nr 286; IMT, t. 1, nr 22; *Starodawne prawa polskiego pomniki poprzedzone wywodem historyczno-krytycznym tak zwanego prawodawstwa wiślickiego Kazimierza Wielkiego w textie ze starych rękopism krytycznie dobranym*, t. 1, wyd. A.Z. Helcel, Warszawa 1856, s. 269-274; J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Warszawa 2012, s. 96; idem, *Poczet książąt i książyn mazowieckich*, s. 123; P.E. Herod, *Rozwój prawa mazowieckiego na tle przeobrażeń polityczno-ustrojowych Mazowsza do XVI wieku*, Kraków 2016; idem, *Regulacje w zakresie prawa karnego w Statucie Sochaczewskim z 27 kwietnia 1377 roku*, „Saeculum Christianum”, 22/2015, s. 67-77.

zostały wykorzystane w niniejszej pracy, były dostępne w formie mikrofilmów w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

Konflikt interesów: Autor deklaruje, że nie ma żadnego konfliktu interesów związanych z publikacją niniejszych badań.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Akta Kapituły Metropolitalnej:

Uгода pomiędzy Siemowitem III i arcybiskupem gnieźnieńskim Jarosławem, zawarta dnia 17 maja 1359 r., w sprawie jurysdykcji karnej, w: Akta Kapituły Metropolitalnej. Liber privilegiorum XV sec. k. iv.

Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna:

Metryka Koronna, t. I (z 29 I 1532 r.), sygn. MK 1;

Metryka Koronna, t. 18 (lata 1497-1507), sygn. MK 18;

Metryka Koronna, t. 23 (5 I 1507 r.-28 IV 1514 r.), sygn. MK 23;

Metryka Koronna, t. 24 (25 II 1444 r.-7 VII 1512 r.), sygn. MK 24;

Metryka Koronna, t. 78 (2 IV-8 X 1550 r.), sygn. MK 78;

Metryka Koronna, t. 91 (17 X 1557 r.-28 I 1559 r.), sygn. MK 91.

Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Dokumentów Pergaminowych:

Siemowit, książę mazowiecki, przenosi na prawo chełmińskie wieś Łącko, należącą do klasztoru norbertanek pod wezwaniem św. Marii Magdaleny za murami Płocka; sygn. dok. perg. nr 973;

Kazimierz, ks. mazowiecki i pan warszawski, stwierdza, że świątnicy, rzemieślnicy i inni słudzy opactwa kanoników regularnych w Czerwińsku podlegają jedynie jurysdykcji swego opata i na jego rzecz ponoszą świadczenia, sygn. dok. perg. nr 649I.

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza VIII:

Privilegium Semovithi filii Troydeni ducis Mazoviae, super confirmatione libertatum et iurium ecclesia Plocensis concessarum per Conradum, Boleslaum et Venceslaum alios[que] duces, cum promissione defensiosis et observationis iurium et libertatum ejusdem ecclesiae, ac super iberatione theoloneorium in terra et in aqua, w: Teki Naruszewicza VIII, nr 144, s. 521-523.

Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, Formularz i kopiariusz z kancelarii królewskiej: wpisy dokumentów od XIV do poł. XV wieku:

Contractus super quibusdu[m] articulis inter Archiepiatrum Gneznen[sem] et Ducatus Mazovie perpetuus observantia, w: Formularz i kopiariusz z kancelarii królewskiej: wpisy dokumentów od XIV do poł. XV wieku (rkp. nr 194 (II.68)), k. 23v-24;

Plebani Brochouiensis super restitutione, quorunda agrorum, w: Formularz i kopiariusz z kancelarii królewskiej: wpisy dokumentów od XIV do poł. XV wieku (rkp. nr 194 (II.68)), k. 45v.

Edycje źródłowe

Bullarium Poloniae, t. 2: 1342-1378, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym 1985.

Bullarium Poloniae, t. 3: 1378-1417, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym-Lublin 1988.

Codex diplomaticus Maioris Poloniae documenta, et iam typis descripta, et adhuc inedita complectens, annum 1400 attingentia. Tomus III, comprehendit numeros 1293-2053, annos 1350-1399, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879.

Codex Diplomaticvs Regni Poloniae Et Magni Dvcatvs Litvaniae, t. 4, wyd. M. Dogiel, Wilno 1764.

Corpus iuris polonici medii aevi: program wydania zbioru ustaw polskich średniowiecznych oraz regesta tychże ustaw, wyd. O. Balzer, Lwów 1891.

Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1887.

- Ioannis Długossi, *Annales seu Croniace incliti Regni Poloniae. Liber Nonus*, oprac. D. Turkowska, Warszawa 1978.
- Iura Masoviae Terrestria. Pomniki Dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, t. 1: 1228-1471, wyd. J. Sawicki, Warszawa 1972.
- Jan Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga dziewiąta. 1300-1370*, tłum. J. Mrukówna, oprac. D. Turkowska, M. Kowalczyk, Warszawa 2009.
- Jan z Czarnkowa, *Kronika*, tłum. J. Żerbiłło, oprac. M.D. Kowalski, Kraków 2012.
- Joannis de Czarnkow, *Chronicon Polonorum*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872.
- Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego, obejmujący bulle papieży, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj, jako i osób prywatnych*, wyd. J.T. Lubomirski, Warszawa 1863.
- Monumenta Poloniae Vaticana, Tomus VIII, Series: Acta pontificum romanorum, Continet Acta Bonifacii Papae IX., fasciculus 1 (1389-1391)*, wyd. E. Długopolski, Kraków 1939-1946.
- Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza. Część II. Dokumenty z lat 1248-1355*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, K. Pacuski, H. Wajs, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1989.
- Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza. Część III. Dokumenty z lat 1356-1381*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000.
- Starodawne prawa polskiego pomniki poprzedzone wywodem historyczno-krytycznym tak zwanego prawodawstwa wiślickiego Kazimierza Wielkiego w textcie ze starych rękopism krytycznie dobranym*, t. 1, wyd. A.Z. Helcel, Warszawa 1856.

Literatura

- Cetwiński M., Czy tylko genealogia? Związki Piastów mazowieckich z Piastami śląskimi, w: *Dziedzictwo książąt mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum i Archiwum Głównie Akt Dawnych*, 27-28 października 2016 r., red. J. Grabowski, R. Mroczek, P. Mrozowski, Warszawa 2017, s. 115-126.
- Grabowski J., *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Warszawa 2012.
- Grabowski J., *Kancelarie i dokumenty książąt mazowieckich w latach 1341-1381. Ośrodki zarządzania i kultury*, Warszawa 1999.
- Grabowski J., *Poczet książąt i księżnych mazowieckich*, Kraków 2019.
- Herod P.E., Regulacje w zakresie prawa karnego w Statucie Sochaczewskim z 27 kwietnia 1377 roku, „Saeculum Christianum”, 22/2015, s. 67-77. <https://doi.org/10.21697/sc.2015.22.07>.
- Herod P.E., *Rozwój prawa mazowieckiego na tle przeobrażeń polityczno-ustrojowych Mazowsza do XVI wieku*, Kraków 2016.
- Jasiński K., *Rodowód Piastów mazowieckich*, wyd. M. Górny, Poznań-Wrocław 1998.
- Jasiński K., *Zjazd na Mazowszu w kwietniu 1369 r. i jego geneza. Ze studiów nad itinerarium Kazimierza Wielkiego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia”, 9/1973, s. 59-69. https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/acta-universitatis-nicolai-copernici-nauki-humanistyczno-spoeczne-historia/1973-tom-9-58/acta_universitatis_nicolai_copernici_nauki_humanistyczno_spoeczne_historia-1973-t9_58-s59-69.pdf.
- Kunkel R.M., *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa 2006.
- Pietrzykowski J., *Zakony męskie na Mazowszu w średniowieczu*, w: *Mazowsze w retrospektywie badawczej. Dynastia, instytucje, społeczeństwo*, red. W. Graczyk, J.M. Marszałska, B. Dźwigala, Kraków 2016, s. 9-34.
- Salina A., *Polityka książąt mazowieckich wobec władz Kościoła od początku XIV wieku do 1526 roku*, Poznań 2011.
- Supruniuk A., *Mazowsze Siemowitów (1341-1442). Dzieje polityczne i struktura władzy*, Warszawa 2010.

- Szuba K., *Siemowit III i sprowadzenie zakonu augustianów-eremitów na Mazowsze*, w: *Dziedzictwo ksiąg mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum i Archiwum Główne Akt Dawnych*, 27-28 października 2016 r., red. J. Grabowski, R. Mroczek, P. Mrozowski, Warszawa 2017, s. 273-281.
- Zygner L., *Piastowie mazowieccy na stolicach biskupich*, w: *Dziedzictwo ksiąg mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum i Archiwum Główne Akt Dawnych*, 27-28 października 2016 r., red. J. Grabowski, R. Mroczek, P. Mrozowski, Warszawa 2017, s. 141-158.
- Żebrowski T., *Kościół (XIV-początek XVI w.)*, w: *Dzieje Mazowsza*, t. I, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006, s. 447-488.